

HÜSN Ü AŞK'IN İZİNDE YARIM KALAN BİR MESNEVÎ: NÂZ U NİYÂZ*

Ebubekir S. ŞAHİN**

*"En iyisi, dilberlerin sırrını,
başkalarının hikayesi içerisinde anlatmaktır."
(Mesnevî-i Ma'nevî, I. Defter, 136. by.)*

Özet

Keçeci-zâde İzzet Molla'nın bilinen iki dîvân ve iki mesnevîsinden başka tamamlanmamış bir mesnevîsi bulunduğu yakın zamana kadar bilinmiyordu. Şairin Hazân-ı Âsâr adlı dîvânçesinin sadece iki nüshasında bulunan ve adı önceden konulduğu hâlde hikaye örgüsü eksik kalmış olan bu mesnevî'nin metni, 302 beyitlik "Giriş" bölümünden ibarettir.

Her iki nüshadaki kayıtlarda Nâz u Niyâz başlığı ile verilen eser, adı ve söz konusu giriş beyitleriyle Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk mesnevîsini andırmaktadır. Daha önce de Gülşen-i Aşk adıyla bir Hüsn ü Aşk nazîresi yazmış olan şairin bu defa daha güçlü bir kurgu tasarladığı, ancak eserini tamamlayamadığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmayla Keçecizâde İzzet Molla'nın kayıp Nâz u Niyâz mesnevîsi tanıtılmakta ve eserin karşılaştırmalı metni mevcut iki nüshaya dayalı olarak ortaya konulmaktadır. Söz konusu metin, gerek İzzet Molla'nın edebî kişiliği gerekse, Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk mesnevîsinin etkisi ve değerini göstermek bakımından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Keçeci-zâde İzzet Molla, Şeyh Gâlib, Nâz u Niyâz, Hüsn ü Aşk, nazîre.*

* Bu makale ile ilgili ilk değerlendirmeler "Hüsn ü Aşk'ın Na-tamam Nazireleri" başlığıyla Mardin Artuklu Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi ortaklığıyla 16-18 Ekim 2009 tarihlerinde Prof. Dr. Harun Tolasa anısına Mardin'de düzenlenen *Uluslar arası V. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*'nda bildiri olarak sunulmuştur

** Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: essahin@ankara.edu.tr

NÂZ U NİYÂZ: AN INCOMPLETE MATHNAWI ON ITS WAY TO HUSN U ASHK

Abstract

It was unknown until recently that Kechedji-zāde İzzet Molla who was believed to have penned only two diwans and two mathnawis, also had another unfinished mathnawi. The Mathnawi, that already has a title despite the plot being half finished, consists of an ‘Introduction’, which comprises 302 couplets. The text is only to be found in the two manuscripts of the poet’s short diwan named Khazān-i Athār.

The text, titled as ‘Nâz u Niyâz’ in both the manuscripts, resembles Shaykh Ghālib’s famous mathnawi Hüsn u ‘Ashk with regards to the title and prologue. It is clear that, the author who had previously written a nazirah to Hüsn u ‘Ashk and titled it Gulshan-i ‘Ashk, had this time contrived to produce a more powerful fiction but could not succeed in completing it.

This article introduces Kechedji-zāde’s missing mathnawi Nâz u Niyâz and makes a textual critic, based on the comparative analysis of the surviving two manuscripts. The text in hand must be seen as an important contribution that illustrates İzzet Molla’s literary persona and the value and influence Shaykh Galib’s Hüsn u Ashk has had.

Keywords: Kechedji-zāde ‘İzzet Molla, Shaykh Ghālib, Nâz u Niyâz, Hüsn u ‘Ashk, nazirah.

Giriş

Bir şairin manzum bir eseri, tertip, tema ve üslup bakımından örnek alınarak başka bir şair tarafından, yazılan yeni şiiri karşılamak üzere Arap edebiyatında genellikle *mu‘āraza*; Fars ve Türk edebiyatlarında ise, yine Arapçadan alınan, *nazîre* terimi kullanılmaktadır. Bu yaygın terimler dışında Arap edebiyatında, eski kaynaklarda *ihtizā*, *muḥākāt*, modern dönemde *taḳlīd*, *naẓīr*, *meṣīl* (Durmuş 2006); Fars edebiyatında *cevāb* ve *istikbāl* terimleri (Çiçekler 2006); Türk edebiyatında da genellikle *cevāb* ve bazı eski metinlerde *tetebbu‘* ve *istikbāl* terimlerinin kullanıldığı görülür (Köksal 2006). Türk edebiyatında "nazîre söylemek" anlamında *tanẓīr*, *tanẓīr etmek*, *cevāb vermek*, *cevāb söylemek*; "nazîre söyleyen" karşılığı olarak da *naẓīre-gū* ve *naẓīre-perdāz* ibareleri kullanılır.

Genelde bir yarışma duygusu içerisinde, örnek alınan şiiirden daha iyisini söyleme amacıyla ortaya çıkan nazîreciliğin İslâm öncesi Arap şiiirinden beri başvurulan bir yol olduğu bilinmektedir. Şairlerin yeteneklerini

ve şiir kudretlerini en iyi sergiledikleri alan gazel olduğundan daha çok bu alanda nazîre yazıldığı görülür. Hatta bu durum nazîrenin tanımını da etkilemiş ve kelimenin edebî terim karşılığı, Türkçe sözlüklerde "başka bir manzume örnek alınarak aynı ölçü ve aynı uyakla yazılan şiir" (TDK 2011: 1756), "bir şâirin manzum eserine başka bir şâir tarafından aynı *vezin* ve *kâfiye* ile yazılan benzer manzûme" (Kubbealtı 2011: 2342) şeklinde verilmiştir. Edebî eserin yalnızca *vezin* ve *kâfiye* gibi biçim özelliklerini dikkate alarak yapılan bu tanımın eksikliği ortadadır. Zira kâfiye birliği bulunmayan mesnevîlere yazılan *cevaplar* ve Bağdatlı Ruhî (ö. 1014/1606)'nin ünlü *Terkîb-bend*'ine yazılan nazîreler (Okumuş 2011) örneğinde olduğu gibi; *terkîb-bend*, *tercî'-bend* benzeri musammat nazım şekilleriyle yazılan çok sayıda nazîre bu tanımın kapsamına girmemektedir. Üstelik yalnızca manzum eserlerin değil, çok yaygın olmamakla birlikte mensur eserlerin de tanzîr edildiği görülür. Arap edebiyatında Harîrî (ö. 516/1122)'nin *Makâmât*'ı (Durmuş 2006); Fars edebiyatında Sa'dî-i Şîrâzî (ö. 691/1292)'nin *Gülistân*'ı tertip, tema ve üslûp bakımından örnek alınarak yazılan eserler, mensûr nazîre kabul edilmektedirler (Çiçekler 2006). Yine bir dîvânın veya manzum sözlüğün bütün olarak tanzîr edildiği örnekler de vardır (Köksal 2006).

Tanzîr edilen mesnevî tarzındaki eserlerin başında Nizâmî-i Gencevî (ö. ~611/~1214)'nin *Hamse*'si gelir. Beş mesnevîden oluşan bu külliyyâta Fars edebiyatında Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725/1325), Hâcû-yı Kirmânî (ö. 753/1352), Şemseddîn Kâtibî-i Nişâbûrî (ö. ~839/~1435), Molla Abdurrahmân-ı Câmî (ö. 898/1492), Hâtifi (ö. 927/1521) ve Feyzî-i Hindî (ö.1004/1595) gibi tanınmış İranlı şairler nazîreler yazmışlardır (Kanar 2007). Söz konusu hamseyi oluşturan mesnevîler Türk edebiyatında da büyük ilgi görmüş ve pek çok şair tarafından tercüme ve tanzîr edilmişlerdir. Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş mesnevîlerin büyük çoğunluğu bire bir tercümeden ziyade farklı bir dilde yazılmış nazîreler gibidir.

Türkçe yazılmış ihtirâ niteliği taşıyan mesnevîlerin genellikle tek kaldığı ve bir nazîre geleneği oluşturamadıkları görülür. Bu mesnevîler içerisinde Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk*'inin, ayrı bir yeri vardır.

***Hüsn ü Aşk*'in Etkisi ve Ona Yazılan Nazîreler**

Edebiyat tarihçilerinin genellikle "Dîvân edebiyatının Fuzûlî, Bâkî, Nef'î, Nâbî, Nedîm gibi en büyük şairlerinden biri" (Kocatürk 1964: 520) olarak andıkları Şeyh Gâlib'in, en önemli eseri, *Hüsn ü Aşk* mesnevîsidir. Türk edebiyatının mesnevî geleneği içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olan bu eseri yeni harflere aktarıp bugünkü dile çevirerek neşreden Abdalbaki Gölpınarlı, şairin "esrârını Mesnevî'den aldım" dediği bu eserde;

İbni Sînâ'nın (ö. 1036) *Risâletü't-Tayr*'ı, Şihâbeddîn Sühreverdî'nin (ö.1191) *Mûnisü'l-Uşşâk*'ı, Fuzûlî (ö. 1556)'nin *Sıhhat u Maraz*'ı gibi eserlerin tesiri olduğunu, söz konusu eserlerin özetlerini vererek gösterir. Bununla beraber *Hüsn ü Aşk*'ın bu eserlerden birinin taklidi, nazîresi veya tercümesi olmadığını vurgulayan Gölpınarlı o zamana dek böyle bir eser yazılmadığı gibi sonrasında da bir benzerinin yazılmadığının altını çizer (Gölpınarlı 1976: 35-39). Eserin eşsizliğini, Şeyh Gâlib'in çağdaşı Refî-i Âmidî'nin, soon derece başarısız bulduğu *Cân u Cânân* adlı mesnevîsini örnek vererek delillendiren Gölpınarlı, *Hüsn ü Aşk*'ın taklit ya da tanzir edildiği başka bir eserden söz etmez.

T.D.V. *İslâm Ansiklopedisi*'nin "Hüsn ü Aşk" maddesini yazan Naci Okçu ise *Cân u Cânân*'dan hiç söz etmeden daha sonraki dönemde yazılan, biri İzzet Molla'nın *Gülşen-i Aşk*'ı, diğeri Yenişehirli Avnî'nin *Âteşgede*'si olmak üzere iki mesnevîyi anar ve yenileşme döneminden günümüze *Hüsn ü Aşk*'tan etkilenmiş şiir, roman, tiyatro türündeki eserlere değinir (Okçu 1999).

Yenileşme döneminde kaleme alınan farklı türlerdeki eserleri bir kenara bırakırsak nazîre geleneği içerisinde *Hüsn ü Aşk* etkisiyle kaleme alınmış üç eserden söz edilmektedir: Refî-i Âmidî (1756-1816)'nin *Cân u Cânân*'ı, Keçecizade İzzet Molla (1786-1829)'nin *Gülşen-i Aşk*'ı ve Yenişehirli Avnî (1826-1884)'nin *Âteşgede*'si. Bunlardan ilki, yapılan iki tenkitli yayınına bakılırsa (Nihat Öztoprak 2000 ve Üstüner 2003) *Hüsn ü Aşk*'a beyit sayısı ve kurgu bakımından en yakın olanıdır. Söz konusu eserler içerisinde "nazîre/cevap" tanımına en uygun olanı da budur. Diğer iki eserde ise *Hüsn ü Aşk* etkisi açık olarak görülmekle beraber özellikle içerik ve tertip bakımından farklılıklar bulunması, doğrudan "nazîre" demeyi güçleştirmektedir.

Bu yazının asıl konusunu, Keçeci-zâde İzzet Molla'nın, yakın zamana kadar varlığından söz edilmeyen, eksik bir mesnevîsinin tanıtılması ve ulaşılan iki nüshasına dayalı çevriyazılı metni oluşturmaktadır. *Nâz u Niyâz* adlı bu mesnevînin, adından ve yalnızca başlangıç bölümlerinden oluşan metninden hareketle *Hüsn ü Aşk* etkisinde yazıldığı ve hatta *Hüsn ü Aşk*'a bir nazîre olarak tasarlandığı söylenebilir. Burada eseri incelemeye geçmeden önce *Hüsn ü Aşk* etkisiyle yazılmış diğer iki mesnevîyi kısaca tanıtarak ardından İzzet Molla'nın ilk mesnevîsi olan *Gülşen-i Aşk*'ını değerlendirmek uygun olacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi beyit sayısı ve olay örgüsü bakımından *Hüsn ü Aşk*'a en yakın olan eser Refî-i Âmidî'nin *Nazm-ı Dakâyık* diye adlandırdığı ancak, daha çok *Cân u Cânân* olarak bilinen eseridir. Eserdeki

beyit sayısı *Hüsn ü Aşk*'tan daha fazladır. *Hüsn ü Aşk* metni 2042 beyit (Doğan 2003), *Cân u Cânân* ise 2267 beyittir (Öztoprak 2000)¹. Refî'in eserini yazma sebebi, *Hüsn ü Aşk*'in sebab-i telif bölümünde anlatılan hikâyedir: Şair, bu hikâyede Şeyh Gâlib'in Nâbî hakkında öne sürdüğü ağır eleştiri ve ithamlarını ortadan kaldırarak Nâbî'yi aklamaya çalışmış; "işte kalem işte kişver-i Rûm" diyerek bütün Osmanlı şairlerini "beş beytine bir nazîre söyle"meye çağırarak Gâlib'in bu çağrısına bir cevap vermek istemiştir (Öztoprak 2000: 103). Ancak *Hüsn ü Aşk* ile mukayese edildiğinde bu eserin, beyit sayısı dışında, bir üstünlüğünden söz etmek güçtür. Zira eserde, kahramanlar ve mekânlardaki isim değişikliği dışında, olay örgüsü bakımından *Hüsn ü Aşk*'a aynen bağlı kalınmış ve eser basit bir taklitten öteye geçememiştir. Abdulbâki Gölpınarlı'ya göre "bu eserin nâzımı", Gâlib'in Nâbî'yi kınamasına kızdığı için mesnevîsini yazmıştır. Onun bu davranışını "fahri dava vekillğine girişmek" olarak niteleyen Gölpınarlı, *Hüsn ü Aşk* şairinin, Nâbî için söylediklerini *Cân u Cânân* "nâzımı" için aynen tekrar eder:

*el-hak çalub alma kıssadur ol
hırsızlara hayli hissedür ol* (Gölpınarlı 1976: 40-41)

Hüsn ü Aşk etkisinde yazılmış ve kaynaklarda nazîre olarak değerlendirilen bir başka eser de Tanzimat sonrası divân şiirinin önemli temsilcilerinden olan Yenişehirli Avnî (1826-1883)'nin *Âteşgede* adlı yarım kalmış mesnevîsidir. Eser, 250 beyit civarındadır. *Hüsn ü Aşk*'ın başında, Benî-mahabbet kabilesi tasvirindeki ateş sahnelerini andıran beyitlerle başlayan eser, *Hüsn ü Aşk* yolunda, gelenek içerisinde bir mesnevî vücuda getirme gayretinin bilinen son örneğidir. Avnî, *tahmîd* ve *na't* niteliğindeki 112 beyitten sonra "Âgâz-ı Dâstan" başlığı ile hikâyeye başlamış ve Peyk, Pervâne, Âteş-âbâd, Şeb ve Gayret gibi alegorik kahramanlar ve mekânları tanıttığı bu başlangıç beyitlerinin devamını getirememiştir. *Yenişehirli Avnî* adlı çalışmasında Metin Kayahan Özgül'ün, otuz iki beytini seçerek sadeleştirdiği (Özgül 1990) bu eserin tenkitli metni, Lokman Turan tarafından yayımlanmıştır (Turan 2008).

Burada kısaca tanıtılan iki mesnevîden sonra sözü Şeyh Gâlib'in şiirdeki en önemli takipçilerinden İzzet Molla'ya ve onun eserlerindeki *Hüsn ü Aşk* etkisine getirebiliriz.

İzzet Molla'nın yazdığı ilk mesnevîsi, şairin 27 yaşında kaleme aldığı 295 beyitten oluşan *Gülşen-i Aşk*'tır. Kendi aşk yolculuğunu *Hüsn ü Aşk*'i

¹ Kaplan Üstüner tarafından hazırlanan metin 2148 beyittir. Ancak bu fark, mesnevîdeki farklı nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerin (tardiye) beyit numaralarına dâhil edilmemesi dolayısıyla olmalıdır.

andıran bir dille anlatan şair, hikâyesinde bu manevî seyrini, tekil birinci kişi ağzından dile getirir. Bu manzum hikâye kendi içinde tamamlanmış olmakla birlikte klasik mesnevîlerdeki pek çok unsuru içermemektedir. Metnin çok kısa olması kurguyu etkilemiş ve ortaya bir hikaye taslağının ötesine geçmeyen bir anlatı çıkmıştır. Zaman ve mekân tasvirlerinin oldukça zayıf kaldığı bu mesnevîde yer ve kişi adları *Hüsn ü Aşk*'ı andırır. Örneğin, *Hüsn ü Aşk*'taki *Benî Mahabbet*, *Mekteb-i Edeb*, *Sühan*, *Hayret*, *Mollâ-yı Cünûn*, *Nüzhət-gâh-ı Ma'nâ* gibi kişi ve yer adlarına benzer şekilde *Gülşen-i Aşk*'ta *Sük-ı Mihnet*, *Gülşen-i Aşk*, *Bâğbân*, *Bâzâr-ı Derd*, *Semt-i Efgân*, *Huddâm-ı Nâle*, *Râh-ı Gam*, *Mekteb-i Aşk*, *Çeşme-i Zehrâb*, *Mâristân*, *Vâdî-i Gam* gibi isimler görülür. *Hüsn ü Aşk* veya Şeyh Gâlib'in adının hiç geçmediği bu kısa eserde İzzet Molla'nın Mevlevî kimliği ön plana çıkar. *Bahâr-ı Efkâr* adlı dîvânındaki bütün gazellerin sonunda Mevlânâ ve Mevlevîlikle ilgili bir beyte yer veren İzzet Molla, bu tavrını *Gülşen-i Aşk*'ın *Hâtîme* bölümünü Mevlânâ'ya tahsis ederek sürdürür:

hünerüm de sözüm de Pîr'ündür
ben de Pîr'ün özüm de Pîr'ündür
nefes-i vâ-pesînüm ey Mevlâ
ola zîkr-i şerîf-i Mevlânâ (289-290. by.)

Tenkitletli metni Barış Karacasu tarafından yayımlanan (Karacasu 2009) *Gülşen-i Aşk*'ın konusu özetle şöyledir: Aşk adlı güzelin bahçesinde kurulan eğlence meclisinde bir araya gelen Mecnûn, Leylâ, Ferhâd, Şîrîn, Vâmık, Azrâ, Bülbül, Gül, Pervâne, Şem' gibi Doğu edebiyatlarının efsanevî aşk kahramanları, şairi (İzzet) de aralarında görmek isterler. Bu meclise davet edilen İzzet Molla'nın, çıktığı tehlikelerle dolu yolculuğunda imdadına Mevlânâ yetişir. Ak sakallı bir pîr olarak tasvir edilen Mevlânâ, ona ateşin yerini duman ile buldukları gibi, Aşk bahçesine de âh ile ulaşabileceğini söyler. Bu nasihatini yerine getiren İzzet, âh etmeye başlar. Âlem onun âhi ile dolunca dumanlar içerisinden aydan ve güneşten daha parlak, yakıcı bir nûr tezahür eder. Gayb âleminin meş'alesi olan bu nûrun gerçekte Aşk olduğu anlaşılır. İzzet'i kuşatan nûr, onu yakıp ayrılık ve hasreti yok edince vuslat tamam olur ve şair Aşk gülşenindeki âşıklar meclisine böylece erişmiş olur.

Gülşen-i Aşk'ı, Gâlib'in *Hüsn ü Aşk*'ı yazdığı yaşlarda kaleme alan İzzet Molla'nın bu ilk denemesinde yapmak istediği, eski şairlerin hep başkaları üzerinden anlattığı aşk hikâyesini daha çarpıcı bir anlatımla kendi hayat hikâyesi üzerinden aktararak etkiyi artırmaktı.² Ancak İzzet Molla'nın

² Konuyla ilgili olarak; Osmanlı toplumunun gündelik yaşamını inceleyen Suraiya Faroqhi'nin 16-18. yüzyıllara ait tespit ettiği günlük, hatırat gibi "kişisel" metinler hakkında yaptığı yorumlar (2005: 221-222) ve Cemal Kafadar'ın Osmanlı edebiyatında birinci şahıs anlatıları ile ilgili makalesi (1989) dikkate değerdir.

eserlerinde “şahsen yaşanan bir sergüzeştin daima esas” olduğuna dikkat çeken Ahmet Hamdi Tanpınar’ın da belirttiği gibi, onun “icat kabiliyeti, bu buluşu hakikî bir ‘vision’ hâline getirememiş” (Tanpınar 1976: 91-92) ve eser kısa bir taslak olarak kalmıştır.

Nâz u Niyâz

Çalışmamızın asıl konusu, kaynaklarda *Hüsn ü Aşk* nazîreleri arasında anılmayan, hatta yakın zamana kadar varlığından bile haberdar olunmayan İzzet Molla’nın *Nâz u Niyâz* adlı, yarım kalan mesnevîsidir.

Keçeci-zâde İzzet Molla’nın edebî eserleri yakın zamana kadar, bilim dünyasında iki dîvân ve iki mesnevî olarak bilinmekteydi. Vakanüvis Es’ad Efendi’nin *Mihnet-keşân*’a yazdığı *takrîz*de geçen,

diger mesnevî ismi **Nâz u Niyâz**
uşûlî ser-â-pây sûz u güdâz

tamâm olmadan lîk ecel şad dirîğ
meh-i ‘ömrini örtüdi mânend-i miğ

beyitleri, şairin bir de *Nâz u Niyâz* adlı mesnevîsi olduğundan haber veren ilk kaynaktır. Şairin *Mihnet-keşân* mesnevîsi üzerine 2002 yılında bir doktora tezi hazırlayan Ali Emre Özyıldırım, bu bilgilere dayanarak İzzet Molla’nın *Nâz u Niyâz* adlı bir eseri bulunduğundan, ancak bu eserin kayıp olduğundan söz eder (Özyıldırım 2007-1: 27).

İzzet Molla’nın *Bahâr-ı Efkâr* ve *Hazân-ı Âsâr* adlı dîvânlarını konu alan doktora çalışmam esnasında, söz konusu eserin iki nüshasını tespit etmiştim (Şahin 2004). Şairin *Hazân-ı Âsâr* adlı dîvânının nüshaları içerisinde bulunan ve tamamı 302 beyitten ibaret olan bu eksik mesnevî, müstakil bir eser özelliği taşıdığı için, tez metnine dahil edilmedi.

Nâz u Niyâz’ın tespit edilen iki nüshasından beyit sayısı en çok olanı, şairin akrabası da olan ve yukarıdaki mısraların sahibi, Vak’anüvis Es’ad Efendi’nin bugün Süleymaniye Kütüphanesi bünyesinde bulunan koleksiyonda bulunmaktadır.³ Hasan adlı bir müstensih tarafından yazılmış olan bu nüsha h.1245/m. 1829-1830 tarihinde istinsah edilmiştir. Mısır Millî Kütüphanesinde bulunan ikinci nüsha, metin bakımından daha sağlam olup daha güzel bir hat ile yazılmıştır. 20 beyitlik “Sebeb-i Nazm” bölümünün bulunmadığı bu nüsha Süleymaniye nüshasına göre eksiktir. Bu nüshada istinsah kaydı bulunmamaktadır.⁴ *Hazân-ı Âsâr*’ın, hepsi Dervîş Receb-i

³ Süleymaniye Kütüphanesi Esad Ef. 2934, yk. 37b-45b; Eser, *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu*’nda “tamamlanmamış 1 mesnevî” olarak kayıtlıdır (s. 984).

⁴ Dârü’l-Kütübi’l-Mısriyye, Edebü’t-Türkiyye 1839, yk. 42b-53a.

Buhârî tarafından istinsah edilen beş yazma nüshasında ise mesnevînin yalnızca başlığı ve ilk 11 beyitlik bölümü yer almaktadır.⁵

Es'ad Efendi'nin de yukarıda verilen beyitlerde ifade ettiği gibi, şairin anî vefatı dolayısıyla tamamlanamamış olan *Nâz u Niyâz*'in elde edilen kısmı incelendiğinde, mesnevîlerdeki geleneksel giriş bölümleri dışında ana hikâyeye hiç geçilmediği görülür. Eserin "Sebeb-i Nazm" bölümüne kadar olan 302 beyitlik giriş kısmı şu başlıklardan oluşmaktadır:

1. Der-Na't-ı Bârî (18 beyit)
2. Münâcât ez-Âstâne-i Fevz u Necât (20 beyit)
3. Der-Na't-i Resûl-i Ekrem Salla'llâhu 'Aleyhi ve Sellem (30 beyit)
4. Nûr-ı Her Sirâc Der-Menkabet-i Mi'râc (İçerisinde 25 beyitlik Farsça "Kaşîde-i Âferîniş Der-Sitâyiş-i Nûr-ı Çeşm-i Bîniş" başlıklı tardiyeye ile toplam 138 beyit)
5. Der-Menkabet-i Çehâr-yâr-i Güzîn (25 beyit)
6. Der-Sitâyiş-i Hazret-i Pîr (13 beyit)
7. Der-Zîkr-i Ba'z-ı Evliyâ-yı Sühan (12 beyit)
8. Der-Sitâyiş-i Hân Maḥmûd (26 beyit)
9. Sebeb-i Nazm (20 beyit)

Görüldüğü gibi eser, klasik mesnevîlerdeki bölümlerle başlamaktadır. Eserin başındaki tahmîd (na't-i Bârî) bölümünün on sekiz beyit olması, *Mesnevî*'nin Mevlânâ tarafından yazılan ilk on sekiz beytini hatırlatmaktadır. Daha sonra gelen münâcât bölümünde nutkuna açıklık ve kalemine kuvvet dileyen şair, teamüle uygun olarak, içerisinde mu'cizât-ı nebeviyye ve mi'râciyye bölümleri bulunan uzunca bir na't-i resûle yer verir. Mi'râciyye içerisindeki 25 beyitlik "âferîniş" redifli Farsça şiir, kasîde nazım şekliyle yazılmıştır. Feleklerin şairi olan Utârid'in ağzından söylenen bu kasîdede bütün evrenin yaratılışının sebebi olan Hz. Peygamber'in övgüsü dile getirilir. Dört halife ve Mevlânâ medhiyelerinden sonra gelen bölümde ise Fars ve Türk şiirinin mesnevî alanında eser vermiş önemli şairleri anılır: İran şairlerinden Ferîdüddîn-i Attâr, Nizâmî-i Gencevî, Emir Husrev-i Dihlevî ve Molla Câmî ile Türk şairlerden Ali Şîr Nevâî, Fuzûlî, Nev'î-zâde Atâî ve Şeyh Gâlib. Söz evliyâsı olarak saydığı bu isimlerden sonra sözü kendine getiren şair, devrin padişahı Sultân II. Mahmud'u fâhriyye içerisinde metheder:

⁵ İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı K. 739, Akşehir İlçe Halk Kütüphanesi, 325; Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi, 332; Bayezit Devlet Kütüphanesi, 5654/II; Millî Kütüphane Yz. A. 7279.

ben şâ'ir-i pâdişâh-ı vaktem
meddâh-ı cihân-penâh-ı vaktem (257. by.)

mısralarıyla kendini tanıtarak başlayan bölümde şair klasik fahriyye üslubu içerisinde kendini İran şairleriyle kıyaslayıp onlardan daha üstün olduğunu iddia eder. Hatta Türkçe söylediği bu beyitler arasında, Şevket-i Rûm olarak anılan Şeyh Gâlib'in mısramını da tazmîn ederek onun en çok değer verdiği şaire karşı üstünlük iddiasını şöyle dile getirir:

Şevket berây-ı tab'-ı men kîst
"sultân-ı sūhan menem diger nîst" (261. by.)

(Benim şair tabiatım karşısında Şevket-[i Buhârî] kimdir ki? Sözün sultanı benim, başkası değil.)

Bütün ünlü Arap, Fars ve Türk şairlerine karşı kendi memdûhu ile övünen şair, onlardan hiç birinin böyle bir hâmî ile karşılaşmadığını söyler. Padişah'tan gördüğü ihsanlarını sayarken, onun sürgün yeri olan Sivas'ta kalebent olduğunu düşünmek güçtür. Kesin olarak bilinmemekle beraber İzzet Molla'nın bu mesnevîye, ömrünün son dokuz ayını geçirdiği yeni sürgün yeri olan Sivas'ta başlamış olduğu tahmin edilebilir.

Bu nâ-tamâm *Nâz u Niyâz* mesnevisinin, eserin içeriği hakkında önemli bilgiler bulmayı beklediğimiz, 20 beyitlik "sebeb-i nazm" bölümünün de ne yazık ki eksik olması, esere dair ayrıntılı bir değerlendirme yapma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Söz konusu bölüm, suskunluğun tasvirinden oluşmaktadır: Bir gece, hayret meclisinde söz sırası suskunluğa gelmiştir. Gönüllerdeki onca yaraya rağmen ağızları bıçak açmamaktadır. Meclisin sâkîsi, şarap yerine ateş sunan pervânedir. Kan rengi sūrahî de susmuş kulkul etmemektedir. Meclisin nedimi hayret olunca, sohbetin konusu suskunluk olmuştur. Uyku bile göze hayal göstermemekte, bir su kabarcığı dahi taşıp akmamaktadır. Bülbül pervâneyi örnek almış ve mumun ateşini söndürmeye çalışmaktadır. Kanatları bile yansa gidip başka tarafta inlemektedir. Bahçe sanki fanus gibidir ve en hafif bir rüzgâr bile esmemektedir. Ağızlarına kadar âhla dolu olan âşıklar bir taşsalar, âhları bütün ufukları kaplayacaktır. Zilleri güneş gibi hararetlenmiş olan def bile sinesini gizlice dövmekte; keman, göğsündeki yaraya rağmen feryat etmemektedir. İşaret parmağı gibi olan ney de hayretinden dizin üzerinde yatıp kalmış; tanbur başını duvara dayamış, dokunmak mümkün değil. Kanun bu meclisin değişen adetini düşünmektedir. Şarkı söyleme ânının hasretiyle çengin yüreği parçalanmıştır. Bir sivrisinek vızıldasa erganun çıldıracak gibidir. Öyle bir zaman ki, meclise hakim olan bu vahşetten hayret dahi dehşete kapılmış; meclistikilerin hayranlığı o dereceye gelmiştir ki hiç kimsenin dilinde bu durumun sebebini sormaya kuvvet kalmamıştır...

Yukarıdaki özetten de anlaşılacağı üzere eserin sebab-i nazm bölümü, teşhîs edilmiş enstrümanlar ve bülbül, pervâne gibi canlılar ile bir "meclis" tasvirinden oluşmaktadır. Bu "hayret meclisi", şairin *Gülşen-i Aşk* mesnevîsini andırır. Orada bütün meşhur âşıklar Aşk'ın bahçesinde toplanmıştır. Burada ise nedimi Hayret olan bir çeşit "susma meclisi" söz konusudur. Bu kasvetli suskunluğu İzzet Molla'nın dîvânlarında da sıkça görmekteyiz:

Bir mevsim-i bahârına geldük ki ‘âlemüñ
Bülbül hâmuş havz tehî gül-sitân harâb (*BE.VII/XXIII/4.by.*)

Sâkiyân vâlih ü mey sâhte muṭrib hâmuş
İtdi ğam bezmümüzi meclis-i taṣvîr gibi (*HA.IV/XLI/12.by.*)

Aşağıdaki 11 beyitlik gazelde de şair, yine bu sessizlik meclisini, Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inde mahlâs yerine kullandığı "hâmûş"u⁶ redifte tekrar ederek, uzun uzun tasvir etmektedir:

figân leb-rîz dilde nâle çok ammâ zebân hâmuş
egerçi havz pür gül-zâr ğamda nâv-dân hâmuş
leb-i şekvâyı kıldum beste feryâdı idüp maḥbûs
‘aceb bir derd imiş olmak zebân-güyâ dehân-hâmuş
gelür bir mevķi‘-i güftâr elbet bezm-i dil-berde
belâ-yı havf-ı aĝyâr ile olduk bir zamân hâmuş
‘aceb geldük bahâr-ı ‘âlemüñ bir ṭurfa vaķtinde
gül-istân ‘âlem-i ğaflet zebân-ı bülbülân hâmuş
niĝâhı itmedi eĝânımı ta‘rîf ol şâha
belâyı gör zebân şekve-güyâ tercemân hâmuş
zebân-ı tîĝ-ı ğamzeñ açsa bir söz bahş-i çeşmüñden
olur cân korkusundan fitne-i âḥir-zamân hâmuş
yetişdür meclis âḥir olmadan bir iki peymâne
olur ney ‘âķıbet dem-beste ey sâķî kemân hâmuş
niçe âteş-zebânlar münkirîni itmedi ifhâm
ider ‘allâmeyi ĝâhîce bezm-i imtiḥân hâmuş

⁶ Mevlevîlikteki bu "samt/hâmûşî" kavramı hakkında, Şeyh Gâlib'in şiirindeki tezada dayalı bir anlatım özelliğini değerlendirdiği makalesinde, Abdülkadir Gürer'in altını çizdiği nokta dikkate değerdir. Gürer, Şeyh Gâlib'in şiirinde rastlanan "hâmûş-ı sūḥan-güy", "sūḥan-sâz-ı hâmuşî", "güftâr-ı hâmuşî" gibi terkiplerin, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de Mevlevî tarikatının bir "rükn-i a'zam"ı olduğu ifade edilen "samt" veya "hâmûşî" ile ilgili olduğuna dikkat çekmektedir. Bkz. (Gürer, 2000), s. 99-108 Abdülkadir Gürer, "Şeyh Galib'in Şiirlerinde Bir Anlatım Özelliği", *Türkoloji Dergisi*, XIII/1

bu bâğuñ sebze-i bîgānedür tūṭīleri bâğa
 cihān āyīne-i ḥayret zemīn ü āsmān ḥāmūş
 bir iki bed-zebānuñ ṭa‘ne-i cāhil-pesendinden
 revā mı olma ‘İzzet şā‘ir-i mu‘ciz-beyān ḥāmūş
 varup bâğ-ı Merām’a nāle itsün kim olur bir gün
 kafes vīrāne-i dest-i fenā bu mürğ-ı cān ḥāmūş (BE.VII/CCXXXV)

Hikâyenin yazılış sebebinin anlatılacağı bölümde tasvir edilen bu suskunluktan başka eserin niçin yazıldığına dâir hiçbir ip ucu yoktur. Hikâye de bu mekânda ve hayret, gül, pervâne, ney, tanbur, kanûn gibi kahramanlarla mı geliyecektir yoksa bu tasvîr, şairin esere başlamasına sebep olan ortamı mı göstermektedir belli değil. Dolayısıyla böyle yarım kalmış bir metnin, şairin edebî kişiliği veya edebiyat tarihi açısından nasıl bir anlam taşıdığı; üzerinde durulmaya değer bir konudur.

Nâz u Niyâz mesnevisi, belki de önceki eserlerinde bulunan eksikliklerin farkında olan İzzet Molla'nın, yine bir yenilik arayışı sonucunda başladığı ve muhtemelen çok daha iyi kurguladığı son teşebbüsüdür.

İzzet Molla, düşüncelerinin bahar mevsiminde (*Bahâr-ı Efkâr*) anlattığı ilk hikâyeyi (*Gülşen-i Aşk*) henüz olgunlaştırmadan kopan hazan fırtınalarıyla oradan oraya savrulmuş, dolayısıyla her eseri ayrı bir iklimde ortaya çıkmıştır (*Bahâr-ı Efkâr ve Gülşen-i Aşk*: İstanbul, *Mihnet-keşân*: Edirne, *Hazân-ı Âsâr*: Sivas). Bu hayat tecrübesi onun, aşk alegorisi içerisinde anlattığı şahsî hayatının en temel iki unsurunu keşfetmesini sağlamıştır: “Nâz” ve “niyâz”. Şairin dîvânlarına ve *Mihnet-keşân*'a bakıldığında belirgin şekilde öne çıkan tema budur.

Küçük yaşta yetim kalan şair, hep başkalarının himayesinde büyümüş, hep niyaz hâlinde *istirham* ve *isti‘âf* şiirleri yazmak durumunda kalmıştır. Örneğin *Bahâr-ı Efkâr*'daki kasidelerin önemli bir bölümü Keşan sürgünü dolayısıyla yazılmıştır. Bunların bir kısmı affedilmek için padişaha ve devlet büyüklerine sunulmuş (BE. II/II, V; III/VI)⁷; bazıları da şairin Keşan'da bulunduğu sırada ona *tesliyetnâme* gönderen ve ona sahip çıkan devlet büyüklerine teşekkür maksadıyla kaleme alınmıştır (BE. III/XI). Şairin affına sebep olan ve Sadrazam Mehmed Said Gâlib Paşa'ya sunulan kaside ise *Mihnet-Keşân*'da kayıtlıdır (Özyıldırım 2007-2: 266-271). Şair, Gâlib Paşa'ya duyduğu minneti ayrıca iki kaside ile ifade etmiştir (BE. III/IV, V).

⁷ Şairin dîvânlarından verilen örnek beyitler, *Keçeci-zade İzzet Molla'nın Dîvânları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr* adlı doktora tezindeki numaralandırmaya göre gösterilmiştir. Bu örneklerde *Bahâr-ı Efkâr*, BE., *Hazân-ı Âsâr* da HA. kısaltmasıyla verilmiştir. Sırasıyla bölüm/şiir numaraları Romen rakamlarıyla, beyitler ise Arap rakamlarıyla gösterilmiştir.

İzzet Molla'nın hâmî arayışıyla "intisab arîzası" niteliğinde yazdığı *kasideler* de dikkati çekmektedir. Şair, çeşitli vesilelerle Çirmen valisi Müftî-zâde Es'ad Paşa'ya (BE. III/VIII), Hüsrev Mehmed Paşa'ya (BE.III/X), Surre Emîni Hayrullah Efendi'ye (BE. III/XVIII), Ağa Hüseyin Paşa'ya (BE. III/IX) ve Sivas sürgününden sonra Sivas Valisi Müşir İsmail Hakkı Paşa'ya (HA.I/IV) sunduğu *kasidelerde* söz konusu kişilere *intisabını* bildirmekte ve *himaye* talep etmektedir. Hâlet Efendi'ye yazdığı üç medhiye ise teşekkür ve minnet duygularını dile getirir (BE.III/XV, XVI, XVII). Hâmîsi Hâlet Efendi'nin affedilmesi için de Hurşid Paşa'ya bir kaside (BE.III/II) sunan şairin, geçim sıkıntısını dile getirdiği, mansıb veya maaş istediği *kasideler* de vardır (BE.III/VII, XIII, XVII).

İzzet Molla'nın, padişah tarafından yaptırılan köşkler ve sair imar faaliyetleri için *görevi gereği* yazdığı *kasideleri* de burada zikretmek gerekir.

Şairin "niyaz"ını ifade ettiği bu *kasideler* içerisinde Keşan sürgünü dolayısıyla padişaha sunduğu şu dizeler durumu gözler önüne sermek için yeterlidir:

cürm itmesem itmezdi efendim beni te'dîb
lâkin felegûn şahrını çekmek ne belâdur (BE. II/V, 25. by.)

.....

lutf eyle bu dîvâneñi gurbetde bırakma
tavruñ ki senüñ gıpta-i erbâb-ı nühâdur

bir mevsimini gözle efendim beni yâd it
hâşâ saña ta'rîf anı ayn-ı haşâdur

egdürme boyun sen var iken baña sipihre
ehl-i hünerüñ kâmeti mağbût-ı semâdur (BE. II/V, 38-40. by.)

Na't türündeki *kasidelerinde* *arz-ı hâl* daha çok, şairin günahlarını itiraf edip şefaata isteğini dile getirdiği bir bölümdür. İzzet Molla'nın bu bölümü *na't*lerinde *arz-ı niyâz* olarak anması da gözden kaçmaması gereken bir ayrıntıdır⁸:

yüz koymaduk tazarru'a 'İzzet lisân ile
rûy-i niyâza ruq'añı kıl perde-i hicâb (BE. I/III, 28)

'İzzet o şâha 'arz-ı niyâzum tükenmeden
geldi ne çâre sözde yine mevsim-i du'â (BE. I/IV, 86)

n'eylersin ey kalem dehen-âlâ-yı hicv olup
'arz-ı niyâza belki o 'ağd-i lisân olur (BE. I/VI, 38)

⁸ İzzet Molla, diğer *kasidelerinde* "arz-ı hâl"i bir bölüm adı olarak anmıştır: "ta'dâd-ı miñnet-i felegi 'arz-ı hâlde / şâ'ir zarâfet-i sühânından şümâr ider" (BE. III/VII, 35)

sür yüzün *hāk-i niyāza* mihr ü meh-veş ba‘d ez-în
na‘tı bitmez eyleseñ de tā-be-maḥşer rüz u şeb (BE. I/V, 36)

İzzet Molla, dünyevî arzu ve ihtiyaçlarını yukarıda adı geçen devlet adamlarına çoğunlukla *kasideleriyle* arz ederken, gönül dünyasına ait manevî “niyaz”larını da “nâz” makamında duran ve “yâr” olarak hitap ettiği “gönül sultanı”na *gazel* biçiminde arz etmektedir. Şairin, *Bahâr-ı Efkâr*’daki gazellerinin sonunda hep Mevlânâ’yı, *Hazân-ı Âsâr*’da ise Bahâuddîn Nakşbend’i anması bu manevî bağı görmemizi kolaylaştırmaktadır.

İzzet Molla’nın diğer iki mesnevîsine bakıldığında da bu ikili yapı göze çarpar. *Mihnet-keşân* dünyevî mihnetleri, sıkıntıları hikâye ederken, *Gülşen-i Aşk*, manevî bir yolculukta katlanılan sıkıntı ve zorlukları özetler. Ancak *Gülşen-i Aşk*, gerçekten de bir özet niteliğindedir. Şairin bu konuda söylemesi gereken çok şey vardır. En azından üstadı, zamanının en büyük şairi Şeyh Gâlib’in *Hüsn ü Aşk*’ı ayarında bir eser ortaya koymalıdır.

Eserin *sebeb-i nazm* bölümü bile tamamlanmadığı için konunun içeriği hakkında söylenecek her şey bir tahminden öteye gitmeyecektir. Ancak dîvânlarındaki pek çok şiirde de görüldüğü gibi İzzet Molla’nın en çok etkilendiği ve meşrebi itibarıyla de yakınlık duyduğu şair, Şeyh Gâlib’dir. O, *Nâz u Niyâz*’ın “der-zıkr-i ba‘z-ı evliyâ-yı süḥan” başlıklı bölümünde Fars ve Türk edebiyatlarındaki ünlü mesnevî şairleri Feridüddîn-i Attâr, Nizâmî-i Gencevî, Molla Câmî, Nevâyî, Fuzûlî ve Atâyî’den sonra Şeyh Gâlib’i ve *Hüsn ü Aşk*’ı şu dizelerle telmih eder:

‘aşkum benüm itdi *hüsne gâlib*
ol Şeyh-i celîletü’l-menâkıb

İzzet Molla, muhtemelen *Hüsn ü Aşk*’a *cevap* niteliğinde bir eser meydana getirmek istiyordu. Ancak bu eser, Refî’-i Âmidî’nin *Cân u Cânân*’ı gibi basit bir isim değişikliği ile aynı konunun anlatımı olmamalıydı. Şeyh Gâlib’in yaptığı yenilik düzeyinde bir yeni söyleyiş olmalıydı bu. Gâlib, *Kelile ve Dimne*’den beri hayvanlar yahut yaşamış kişilerin üzerinden, hep başkalarının hikâyesi içerisinde anlatılageleni farklı bir yolla anlatmış ve Leylâ, Mecnûn, Hüsrev, Şirîn adları yerine onların en belirgin sıfatlarının, yani onları unutulmaz hikâyelere kahraman yapan temel kavramların (güzellik ve aşk) hikâyesini yazmıştır. İzzet Molla da yazmayı tasarladığı mesnevîye *Hüsn ü Aşk*’ta,

alup şeh-i mülk-i *nâz*dan bâc
iḳlîm-i *niyâz*ı kıldı tārâc (463. by.)

seyrine gice iderdi rağbet
itmişdi *niyâza nâz*ı sebkat (580. by.)

nâz ile *niyâz* olup mükerrer
şoĥbetler olurdu şîr ü şekker (826.by.)

açılmadı gonca-i *niyâzum*
bûlbûl gibi uçdı ĥâb-ı *nâzum* (1815. by.) (Doĥan 2003)

gibi beyitlerde de görüldüğü üzere genellikle bir arada ve somutlaştırılarak kullanılmış olan “Nâz” ve “Niyâz” gibi güzellik ve aşkın aralarındaki ilişkiyi gösteren iki kahraman seçmiştir.

Fuzulî'nin, *Hüsn ü Aşk* olarak da bilinen ve *Sihhat u Maraz*, *Sefer-nâme-i Rûh*, *Rûh-nâme* gibi adlarla anılan eski tıp bilgisine ait Farsça eserinde, ruhun iki sıfatı olarak ele aldığı *Hüsn* ve *Aşk*'ın (Gölpınarlı 1976: 37) hikâyesini ilk defa manzum olarak anlatan Şeyh Gâlib gibi İzzet Molla da Fuzulî'nin aynı eserinde *Şîve*, *Kirişme*, *İşve* ve *Gamze* ile birlikte *Hüsn*'ün askerleri arasında saydığı *Nâz* (Düzgün 2010: 87) ile *Aşk*'ın tavır ve davranışlarını ifade eden *Niyâz*'ı teşhîs ederek anlatmak istemiş olmalıdır.⁹

Sonuç

Bu makale ile İzzet Molla'nın, yarım kalmış ve bu yüzden de dikkatlerden kaçmış bir eseri ilk kez metni ile birlikte tanıtılmış oluyor. Mesnevîlerin tertibinde bir bakıma zorunlu olan başlangıç bölümlerinden oluşan bu metinden hareketle eserin içeriği hakkında kesin bir hüküm vermek mümkün değildir. Ancak, adı ve eksik kalan sebab-i nazm bölümünde tasvir edilen meclis sahnesi, bu eserin Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk* mesnevîsine bir nazîre olarak tasarlandığı fikrini kuvvetlendirmektedir. Dolayısıyla *Nâz u Niyâz* burada, bilinen diğer *Hüsn ü Aşk* nazîreleri içerisinde değerlendirilmiştir. Yukarıda kısaca değinilen bu "nazîre teşebbüsleri" gibi dîvân şiirinin son asrının en velûd şairlerinden İzzet Molla'nın *Nâz u Niyâz*'ı da *Hüsn ü Aşk* karşısında bir "teşebbüs"ten öteye gidememiştir.

Eserin bu yapısı, içeriğin nasıl şekilleneceğine dair bir yorum veya tahmin imkânı vermediği gibi Tanpınar'ın, şairin bütün eserlerinde tespit ettiği “şahsen yaşanan sergüzeşt”in bu eserde de olup olmayacağı, olursa nasıl bir anlatımla sunulacağı sorusu cevapsız kalmıştır. Bu bağlamda şairin

⁹ Fuzulî'nin *Hüsn ü Aşk*'ı (*Sihhat u Maraz*) şu satırlarla sona erer: "Ruh, âşinalık sürmesini gözüne çektiği zaman aynaya ihtiyaç duymadan kendinde bir güzel gördü. Suret ve mânâyaya gerek görmeden Ruh-ı Kudsî ile dost oldu. Vahdet halvethanesinde oturmuşlar ve kesretin üzerine kapıyı örtmüşlerdi. Ne aklın gözünden ona bir bakış ne his ve tabiatlardan ona bir yol. Ne **Hüsn**'den ona bir **nâz**, ne ondan **Aşk**'a bir **niyâz**. Ruh bu makama eriştiğinde Ceberut ve Lahut alemlerinin alametlerini gördü. Asıl menzile bağlandı ve yol kesicilerden kurtuldu. Sonunda kendi kendine kavuştu da âşıklık ve maşûkluk o birliğin dışında kaldı. Muhakkak biz Allah'a âitiz ve ona döneceğiz." (Düzgün: 97-98)

hayatından şiirine yansıyan nâz ve niyâz sahneleri dîvânlardaki kasîdeler üzerinden değerlendirilmiştir.

Nâz u Niyâz ile ilgili, cevabı tahmin edilemeyen daha temel bir soru da şudur: “Eser; İzzet Molla genç denilecek bir yaşta öldüğü için mi yarım kaldı, yoksa şair kurgusuna devam edemediği için mi?”

KAYNAKÇA

- ÇİÇEKLER, Mustafa.(2006). "Nazîre" *İslam Ansiklopedisi*: Türkiye Diyanet Vakfı. c. 32: 458
- DOĞAN, Muhammet Nur (2003). *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk –Metin, Nesre çeviri, Notlar ve Açıklamalar*. İstanbul. Ötüken Yay.
- DURMUŞ, İsmail.(2006). "Nazîre" *İslam Ansiklopedisi*: Türkiye Diyanet Vakfı.c.32: 455-456
- DÜZGÜN, Hüsseyin (Hossein Mohammadzade Sedigh) & Şâyeste Ebrâhimi (2010). *Molla Mohâmmâd Fozûli Sâfârname-ye Ruh (Sehhât vâ Mârâz)*, Tahran: İntişarat-ı Tekdereht.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki (1976). *Şeyh Gâlib-Seçmeler ve Hüsn ü Aşk*, İstanbul: İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yay.
- GÜRER, Abdülkadir (2000). “Şeyh Galib’in Şiirlerinde Bir Anlatım Özelliği”, *Türkoloji Dergisi*, XIII/1 s. 99-108
- FAROQHI, Suraia (2005). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam-Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. Çeviri: Elif Kılıç. İstanbul: Tarih Vakfı. 5. Baskı.
- Fihristu Mahtûtât el-Mahfûza bi-Dâri ’l-Kütübi ’l-Mısriyye*, Edebü’t-Türkiyye rakam: 1839.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu* (1947), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KAFADAR, Cemal (1989). “Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth Century Istanbul and First-Person Narratives in Ottoman Literature”. *Studia Islamica*, No. 69 pp. 121-150. URL: <http://www.jstor.org/stable/1596070> .
- KANAR, Mehmet. (2007). “Nizâmî-i Gencevî”. *İslam Ansiklopedisi*: Türkiye Diyanet Vakfı. c. 33: 183-185
- KARACASU, Barış (2009), “Keçeci-zâde İzzet Molla ve Gülşen-i Aşk’ı”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/2*, Winter, s.690-726.
- KEÇECİZÂDE İZZET MOLLA (1265). *Gülşen-i Aşk*. İstanbul: Litografya Destgâhı.

- , *Mihnet-keşân* (1269), İstanbul: Cerîde-i Havâdis Matb.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- KÖKSAL, Fatih. (2006). "Nazîre" *İslam Ansiklopedisi*: Türkiye Diyanet Vakfı. c. 32: 456-458
- MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RÛMÎ (2004). *Mesnevî*, Haz. Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, (2 cilt) Ankara: Akçağ Yay.
- OKÇU, Naci. (1999). "Hüsn ü Aşk". *İslam Ansiklopedisi*: Türkiye Diyanet Vakfı. c. 19: 29-31
- OKUMUŞ, Sait. (2011). *Şairin Çağa Tanıklığı: Bağdatlı Rûhî'nin Terkib-i Bend'i ve Nazireleri*, Ankara: Dîvân Kitap.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (1990). *Yenişehirli Avnî*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- ÖZTOPRAK, Nihat (2000). *Refî-i Âmidî Cân u Cânân -İnceleme, Hüsn ü Aşk ile Karşılaştırma, Metin*. İstanbul: Türk Gençlik Vakfı Yay.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre (2002). *Keçeci-zade İzzet Molla'nın Mihnet-Keşan'ı ve Tahlili*, Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre (2007). *Keçeci-zade İzzet Molla and Mihnet-Keşan, Part 1-2. The Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University. Sources of Oriental Languages and Literatures 81*.
- ŞAHİN, Ebubekir Siddik (2005). *Keçeci-zade İzzet Molla'nın Dîvânları: Bahâr-ı Efkar ve Hazân-ı Âsar*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- (1997). "Keçeci-zade İzzet Molla'nın Eserlerinde Mevlevilik ve Şairin Yayımlanmamış Bir Na't-i Mevlânası" *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu: Bildiriler*. Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 87-99.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1976). *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TURAN, Lokman (2008). "Yenişehirli Avnî Beyin Âteşkede Mesnevîsi Üzerine Bir İnceleme". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 3/4. Summer. s. 866-903.
- ÜSTÜNER, Kaplan (2003). *Refî-Cân u Cânân İnceleme-Metin*. İstanbul: MEB Yay.
- YÜKSEL, Sedit (1980) *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

METİN*

**NĀZ U NĪYĀZ NĀMINDA İBTİDĀ İDÜP ŞAD HAYF Kİ
‘ÖMR-İ NĀZENİN-İ NĀZİM GİBİ ENCĀM-I KĀMA
İRMİYEN YA‘Nİ TAMĀM OLMAYAN MEŞNEVİDÜR Kİ
MÜSVEDESİNDEN BURAYA NAKL OLINDI VE’S-SELĀM**

DER-NA‘T-I BĀRĪ ‘AZZE’S MUHŪ

- (-- ./ .- .- / .--)
- 1 sübhâne men isteve’l-merâyâ
der-zıll-i şifât-i üst eşyâ
- maḥşûr âyed kıdem berâyeş
mestûr-ı hıred ḥarem-serâyeş
- ân nûr-dih-i çerâğ-ı ḥurşîd
pervâne-kün-i hezâr-ı nevmîd
- ân vâhib-i lem‘a-i me‘ânî
ân şâhib-i Seb‘a-i Meşânî
- 5 efrûht çerâğ-ı mâ zi-kur‘ân
şod ḥâk-i siyâh nûr-ı îmân
- yek gönçe-i bâğ-i üst Tenzîl
dil-sûhteeş hezâr-ı Cibrîl
- mektûbına âsmân degül zarf
emvâc-ı muḥîṭ bir iki ḥarf
- yek küngüre ‘arşınûñ ḥayâli
mürğ-ı ḥiredüñ reh-i muḥâli
- ger irse o râha ‘aql-ı insân
der-kâr idi iktizâ-yı nisyân

* Metnin çevriyazısı genel olarak Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerine göre yapılmış; ancak kâfiye zarureti vb. durumlarda, âhenk göz önünde bulundurulmuştur. Genel imlâyâya aykırı tercihler ise dipnot olarak belirtilmiştir. Mevcut okumaya göre anlaşılabilen beyit veya mısraların yanına "?" konulmuştur.

10 olmaz mı hıred ideydi ger kâr
âyende revendeden haber-dâr

açılsa sürâdikât-ı lâhût
itmez yine fark çeşm-i nâsût

zâhir vire gayb-ı mahza şüret
hakkâ ki budur kemâl-i kudret

İsrâfil'in almasa hayâlüm
âvâze-i peşşedür mişâlüm

bir peşşeden ol şadâ ki çıksun
işden mi melek cihânı yıksun

15 göstermege var mı başka kâdir
yek dîde-i mûra kevni zâhir

mazrûf-ı vasî'i zarf-ı tenge
koymaz mı koyan şerârı senge

cüş itdügi dem muhîf-i İsrâ
deryâyı habâba itdi ilkā

18 güç şey mi zamân zamânda olsun
bir başka cihân cihânda olsun

MÜNĀCĀT EZ-ĀSTĀNE-İ FEVZ Ü NECĀT

ey mihr-i cihân-ı bî-cihânî
'âlem zi-tu zerre-i cehânî

20 ey mâh-ı şeb-i siyeh-kilîmân
rüşen-kün-i hâne-i kerîmân

âyînemi kudretünle sen aç
mânend-i meh itme mihre muhtâc

mir'âtumı şâf idüp İlâhî
göster baña kendimi kemâhî

¹⁷ Metinde ابتدایکی biçiminde.

²² şâf: şan E

- ey bende iden niyāza bende
geh nāzı da bende kıl niyāza
- ‘indüñde gedā vü şeh müsāvī
şāhenşeh ile sipeh müsāvī
- 25 gāhīce sipāhı şāh idersin
gāhīce şehi sipāh idersin
- erbāb-ı niyāza nāz sensin
Maḥmūdlara Eyāz sensin
- ta‘yīb olunur mı ‘aql-ı Mecnūn
dīvāne-i ḥikmetüñ Felātūn
- Leylī ser-i zülf-i kudretüñde
vārestelügi meşiyetüñde
- olsun mı zebūn Kūh-kenler
Şīrīn gibiye o taş dögenler
- 30 Ferhād'umuz mı Ḥaḳ işidür
kim ḥaḳ dise tağda Ḥaḳ işidür
- ey nātıka-bend-i jāj-ḥāyān
ıtlāk-kün-i zebān-i Ḥassān
- deryā-yı dehen cenābınuñdur
emvāc-ı süḥan kitābınuñdur
- kim dirdi kim eylesün ta‘azzum
yek kaṭreye cūşış-i tekellüm
- eyle ḥum-i feyzüñi ‘araḳ-rīz
peymāne-i nuṭkum eyle leb-rīz
- 35 kām-ı dü-serā kaṭuñda lā-şey
şun şāğer-i maṭlabum pey-ā-pey
- olmaz mı bu teşne kāma kāfī
yek kaṭresi kā’ināta vāfī

²⁹ olsun mı: olsun E

³⁰ Metinde فرهادیمر biçiminde.

gülrâr-ı devâtum eyle sîr-âb
kendine gele bu kîlk-i bî-tâb

nahl-i kalemüm ser-âmed eyle
tâ lâyıķ-ı na't-i Aḥmed eyle

**DER-NA'T-İ RESÛL-İ EKREM ŞALLA'LLÂHU 'ALEYHİ VE
SELLEM**

ey dîde hezâr ğıbta vü reşk
şaçduñ gül-i kâma reşḥa-i eşk

40 çāk olmağa baķ kim ey girîbân
âmâde kumâş-ı sevb-i iḥsân

ey dâĝ-ı derûn olma nevmîd
ķıl tâb-ı derûnı hem-çü ḥurşîd

bâĝ-ı dili lâlezâra döndür
her âhı birer hezâra döndür

ol ba'd-ez-în isteyüp 'inâyet
cüyende-i merhem-i şefâ'at

ey dest-i füsûs olma me'yûs
olmaķda sa'îd baḥt-ı menḥûs

45 efsûsı ķo kim görindi el-ân
ser-pençe-i bî-kesâna dâmân

ḥasret-keş-i maķdemiydi her dem
biñ yıl yaşadı cenâb-ı Âdem

ol dürr-i yetîmi Nûḥ sezdi
deryâları hep aradı gezdi

Yûsuf'da görindi vech-i pâki
Ya'ķûb anuñ oldu derd-nâki

⁴⁴ füsûs: mesûs E; olma: evân E

⁴⁵ efsûsı: efsûs E

⁴⁸ görindi: كوندی E

- ey naḥl-i kalem hezār müjde
açduñ yine nev-bahār müjde
- 50 nev-bülbül-i gülşen-i şafâsın
güyende-i na't-i Muştafâ'sın
- gülrârına kıldı nuṭkuñı gül
dîbâçe-tırâz-ı nüşha-i kül
- sultân-ı serîr-i *kābe kavseyn*
ḥākân-ı yegâne şâh-ı kevneyn
- nür-efgen-i âsmân-ı lâhût
cevher-dih-i ḥāk-dân-i nâsût
- şükr it seni kıldı Rabb-i Mennân
gencîne-i şeb-çerâğ-ı 'irfân
- 55 'arz-ı güher eyle âsmâna
kıl bezl-i 'aṭâ Kerübiyân'a
- vaşf eyledi çünki Ḥaḳ şifâtın
naḳl eyleme ḳaldı mu'cizâtın
- evşâfına bes degül mi ḳur'ân
ister mi diğer delîl ü bürhân
- imkânda mı mu'cizâtın ihşâ
aḥcâr u ḥaşâ olursa güyâ
- ayva gibi ol şeref-sitâre
itdi meh-i çerḫi iki pâre
- 60 engüştini eylemişdi Mevlâ
ser-çeşme-i âb-ı feyz-baḫşâ
- mir'ât ḳılınca Zât-ı Muṭlak
üftâde ider mi sâyesin Ḥaḳ
- baḫş eyler iken hümâya efser
olsun mı zübâb sâye-güster

işden mi degülse de muhaqqak
bir şahreyi eylemek mu'allak

ref' itmiş idi anuñçün Allāh
turmağda bu bî-sütün ħargāh

65 tecdīd kıl ey kalem vuzūyı
dök ħāk-i niyāza āb-rūyı

kıl secdegehūñ meṭāf-ı Aḳṣā
tesbīhūñ ola beyān-ı *esrā*

ol şadruñı şaḳḳ ile güher-rīz
kıl nūr-ı ma'ānī ile leb-rīz

koymaz seni pest ol ser-efrāz
mi'rācını vaşfa itdūñ āgāz

NŪR-I HER SİRĀC DER-MENĶABET-İ Mİ'RĀC

bir gice ki pādişāh-ı *levlāk*
şevḳiyle dōşendi taht-ı eflāk

70 tölmiş idi zevḳ-i da'vetiyle
bu ħavz benefşe şerbetiyle

olmışdı zemīn zamān Ka'be
bir ḳara giyüp cihān Ka'be

bir gice ki māh-ı Leyletü'l-ḳadr
biñ ṭolsa degül o giceye bedr

muhtāc mı bedr-i zer-nişāna
gün toğdı o gice āsmāna

bir gice ki necm-i baht-ı rūşen
maḳcūb siyeh-sitāresinden

75 mihr oldı o gice pāre pāre
her pāresin itdi bir sitāre

⁶⁷ şadruñı: metinde صدریكى biçimindedir.

- biñ çeşmile oldı hāke nāzır
kimdür göreyüm diyü müsāfir
- çerh itdi be-hük-m-i ittişālāt
peydā vü nihān nice hālāt
- zīrā ki şeb-i vişāl idi ol
hem fark u hem ittişāl idi ol
- ecrām-ı felek idüp telāhuq
birbirine eyledi tesābuq
- 80 mihmān-ı Hudā'yı der-dü-'ālem
görmek idi bir qadem muqaddem
- yaqmışdı o gice Ümmehānī
ol māha çerāğ-ı mīzbānī
- maḥbūb-ı Hudā'yı kıldı da'vet
itmez mi nevāl-i Haqq'a minnet
- mişkāt-fürüz-ı şām-ı İsrā
nūr-ı qademiyle itdi ihyā
- ol beyt-i şerefde bāb u revzen
birbirine didi "dīde rūşen"
- 85 olsun mı o hāne kim karanlık
itmiş ola 'arşa nerdübānlık
- ta'yīn buyurınca ḥ'ābgāhın
çerh itdi visādesi külāhın
- şanmañ germin [ki] itdi teb'īd ?
bālīnlık eylemişdi ḥurşīd
- nergisler olınca ḥ'āba mā'il
gülzār-ı vişāle oldı vāşıl
- vaḥdetde iken o zā'ir-i quds
nā-gāh irişdi Ṭā'ir-i quds

⁷⁵ pāresin: pāyesin E

⁸⁷ germin: metinde كرمك (keremūñ, kirmek?)

- 90 nev-mansıbına getürdi yarlıg
fermân-ı Hudâ'yı kıldı teblîg
- dinmez ki o şâhı itdi bîdâr
itmişdi ezelde Hâk haber-dâr
- didi o eyâ Habîb-i Mevlâ
hasret-keş-i maqdemüñdür aqşâ
- emr itdi baña ki Zât-ı Aqdes
câyüñ ola kıble-i Muqaddes
- ervâh-ı rüsül cemâ'at anda
sensin idecek imâmet anda
- 95 peyveste kıyâmuña felekler
şaf-beste selâmuña melekler
- ıştabl-ı 'inâyetüñden Allâh
gönderdi senüñçün ey şehen-şâh
- bir raşş adı Burâk-ı raşşân
ahlâkı melek cemâli insân
- bir aq ki ol Burâk-ı berrâk
meftûn şabâh-ı hayr-ı âfâk
- pîrûze-i çerhi kıl degül çok ?
zülfinde yedi delikli boncuq
- 100 ol raşşa 'inân-ı 'azmi Hallâk
kıldı yed-i kudretiyle ıtlâk
- pehnâ-yı reviş zemîn-i tengî
sür'at didügüñ dem-i direngî
- 'azm eyle ki ey felek-semendim
teşrîfüñe muntazır efendim

⁹⁹ pîrûze-i çerhi: pür-zerre çerhi E

¹⁰¹ didügüñ: Metinde دیدیگک

- āmāde kıldı meclis-i hāş
ancak saña hāş o bezm-i ihlāş
- çün buldı yerin rüsüm-ı da‘vet
ol rahşı getürdi peyk-i hazret
- 105 itdükde ‘inān-ı ‘azmi der-dest
bālaları kıldı Hakk aña pest
- ol cevher-i ferd-i kân-ı imkân
zîn-hāneyi eyledi nigîn-dân
- pervāza henüz açmadan bāl
menzil-geh-i kuds’e irdi fi’l-hāl
- itmiş idi zātını müseccel
ol mescide Hakk imām-ı evvel
- hakkā ki edā-yı hizmet itdi
ervāha o şeb imāmet itdi
- 110 tesbîhi olup rehîn-i tekbîr
kaldurdu du‘āya dest-i tevķîr
- dergāh-ı Hudā’ya kıldı der-hāl
evvelce niyāz-nāme irsāl
- ‘azm itdi du‘ā-yı müstecābı
düşdi peyine hemān cenābı
- berk urdı süm-i burāk-ı rahşān
h‘āb-ı şebi eyledi perişān
- dünyāları tutdı bāng-i eyvāh
gerdümü şadā-yı hamdü li’llāh
- 115 ağılarsa n’ola bu hāle dünyā
korķutmuş idi gözin Mesîhā
- ol yekke-süvār-ı Sidre-mahmil
çerh-i yekümi idince menzil

gördükde Burâk'ın itdi 'irfân
'arz eyledi mâh na'l-i tâbân

rüyında kelef olup bedîdâr
mîrâhurı olmadı ħarîdâr

başduğda düvüm sipihre pâyın
'arş itdi 'Uṭārid'ün sarâyın

120 ol şâ'ir-i hoş-nüvîs-i eflāk
mıstar gibi itdi sînesin çāk

teşrîfine nazm idüp kaşîde
nağş eyledi şafḥa-i ümîde

'arz eyledi mihrini şebāngāh
mağbûli ide o mâhuñ Allāh

KAŞİDE-İ ĀFERİNİŞ DER-SİTĀYİŞ-İ NÜR-İ ÇEŞM-İ BİNİŞ

ey cān-ı cihān-ı āferîniş
peydā vü nihān-ı āferîniş

der-bāğ-ı kadīm-i nev-bahāret
bergîst ḥazān-ı āferîniş

125 ez-gendüm-i ḥāl-i rüyet Ādem
der-yāft cihān-ı āferîniş

yek cür'a-i sāğır-i zuhūret
cüş u feyezān-ı āferîniş

ez-tîr-i nigāh-ı nāzuket yāft
āvāz-ı kemān-ı āferîniş

ez-cism-i tu yāft kâleb-i ten
bî-reyb revān-ı āferîniş

¹¹⁹ sarâyın: herâyin E

¹²⁷ kemān: kemāl E

- geştend zi-şevk-i maḳdem-i tu
ābiste zenān-ı āferīniş
- 130 perdāht zi-nūr-i tu cihān-rā
ḳāleb-dih-i cān-ı āferīniş
- na‘t-i tu be-īn şeker edā kerd
şīrīn-lebān-ı āferīniş
- manzūme-tırāz-ı ḥüsn-i tekvīn
dīvān-ı lisān-ı āferīniş
- maṭlūb-ı revendegān-ı maḥşer
maḳşūd-ı zamān-ı āferīniş
- hem melce’-i rüsteḥīz-i ‘avdet
hem kehf-i emān-ı āferīniş
- 135 ez-ḥurd kelān su’āl kerdem
ez-ḥurd kelān-ı āferīniş
- goftend Muḥammedest mihter
ez-pādişehān-ı āferīniş
- ‘āciz be-sitāyiş-i ḳudūmet
çendīn zebān-ı āferīniş
- der-vaşf-ı tu kā’ināt noḳta
ān noḳta dehān-ı āferīniş
- īn cān ki be-ceyb-i ten giriftem
ez-cevher-i kān-ı āferīniş
- 140 bāşed ki fedāt tā ne-bīnem
ḥusrān-ı dükān-ı āferīniş
- bī-şerm ü edeb zi-kilk-i ‘İzzet
kerdem hezeyān-ı āferīniş
- ma‘zūrem ez-ān ki ḥāmeem şod
ḥayrān ḥayrān-ı āferīniş

- ez-şevk-i nevâle-i tu kerdem
terk-i ser-i h̄ñ-ı âferîniş
- h̄ñhem ki nemî-şevem be-ferdâ
rüsvey miyân-ı âferîniş
- 145 bā-mihr-i tu mî-şevem çü Bircîs
ez-mu‘teberân-ı âferîniş
- vaşfet be-çi-güne mî-kuned halk
hayrân[-ı] dehân-ı âferîniş
- ber-ħirmen-i cān-ı düşmenet bād
her berķ-i cehān-ı âferîniş
- gördükde o şāh ‘arz-ı hālın
def‘ eyledi luḫ ile melālin
- baḫş itdi cevāyız-i firāvān
iḫsān kılındı ka‘b-ı Ḥassān
- 150 çerḫ idi murakka‘-ı zer-endūd
bir kıṭ‘ası ile itdi hoşnūd
- oldukda tarabgeh-i sivüm cāy
āğāze-i Zühre oldı eyvāy
- destinde tutardı deff-i Māhı
pür-velvele eylemişdi rāhı
- engüşti kılup şikeste deffin
söndürmedi luḫı tāb u teffin
- der-ḫāl idüp ol neşidi beste
‘arz itdi gelüp şikeste-beste
- 155 ber-vefķ-i murabba‘ oldı çārüm
konduḫda o kuṭb beyt-i encüm

¹⁴³ ser-i: sîr-i M

¹⁴⁶ hayrân-ı: hayrāneş M, E

¹⁵³ deffin: fen E

Hurşīde vekīl idi Mesīhā
şevkıyle iderdi leyli ihyā

zer-mīh-i Burāk idüp kifāyet
yokdı o şeb Āfitāb'a minnet

itdi sefer-i sipihr-i pencüm
Behrām'ıñ öterdi qalbi güm güm

ders açdı şeşümde h̄āce-i kül
neşr-i güher itdi bī-te'emmül

160 'arz eylese cevherin yeridür
kim h̄āce-i çerh Müşterīdür

derbānı olınca şāh-ı heftüm
emşāline eyledi teqaddüm

varmış Zühal'ıñ şerefli başı
kim oldı harīmine tavāşī

söndi felegüñ gice şafası
Kürsī'ye irince irtikāsı

oldı felekü'l-burūca mihmān
kıldı Hamel'in yolında qurbān

165 Şevr eylemese baṭā'et icrā
gerdünesine olurdu mühdā

kıldı nigeḥ-i ṭabīb-i 'ālem
'ayn-ı Sereṭān'ı dāfi'-i ğam

dāmādını eyledi Esed bād
āhū-yı murāda oldı şayyād

çün Sünbüle'ye nigāh kıldı
mümtāzter-i giyāh kıldı

evşāfın idüp zebān-ı ḥālī
Mīzān'ı güherle kıldı mālī

- 170 dārū-yı şefâ' atıyla Hallāk
 'Aķreb'deki zehri itdi tiryāk
- ķavs oldı daķıl-i İbn-i Vaķķāş
 ķadd-i ĥamı ķıldı 'arz-ı iķlāş
- bir ķabza virüp giyāh-ı iķsān
 ķıldı ĥareminde Cedy'i ĥayrān
- itmek iķün āb-ı Delv'ini pāk
 dōkdi ayađına ķāh eflāk
- Yūnus meger eylemiş Őikāyet
 Hūt oldı ġarīķ-ı baķr-i ĥaclet
- 175 cūş eyleyicek yem-i şefā'at
 ġarķ itdi Neheng'i āb-ı raķmet
- Şi' rā ki şa'ır-i raķşı oldı
 dil-sır-i 'atā vü baķşı oldı
- baķdukda Sūhā'ya ol seĥi-ķad
 reşķ eyledi ķāmetine ĥarķad
- şeh-zādelerin idüp behāne
 baķş eyledi tāc Ferķadān'a
- ġarķ oldı o baķr-i feyz-nāke
 reşķ itdi o şeb semek Simāk'e
- 180 ġormiş degül öyle nūr-ı cebhe
 maķcūb-ı şu'ā'ı oldı Cebhe
- ķandīlinūñ eyledi Sūreyyā
 her gice uyarmasın temennā
- sōndürdi ķerāġ-ı dūşmenānı
 lutfiyla Sitāre-i Yemānī
- yüz sürdi sitāregān serāser
 olmişdı ĥıbār-ı rāhı aķter

- ‘arş āye tükendi devr-i eflāk ?
 185 eflāk toplup mişāl-i kıdre
 zarf oldu zülāl-i ‘aşka Sidre
- bir yaña gidüp berīd-i ḥazret
 geldi eşer-i nüvīd-i ḥazret
- hicr ile yanup cenāb-ı Cibrīl
 oldu cigeri kebāb Cibrīl
- Refref gelüp itdi ‘arz-ı ḥidmet
 anuñ daḥi buldı rāhı gāyet
- esvāk-ı ḥicāblar geçildi
 evrāk-ı kitāblar geçildi
- 190 elfāz u ḥurūf imiş mezāhir
 ma‘nī-i ḥaḳīḳat oldu zāhir
- yār eyledi yāre ‘arz-ı dīdār
 aḡyār ne ḡam iderse inkār
- āyīnesine görindi kendi
 Allāh bilür ki söz tükendi
- rahmeyledi züll-i ḥāk-dāna
 indi hümā bu āşiyāna ?
- mihmān ile mīzbāna mā-beyn
 yok kim gire lafz-ı ṭarfetü’l-‘ayn
- 195 bir ān idi ān içinde ol ān
 derk eylemez anı ‘aḳl-ı insān
- beş gül ḳoparup o ḡülsitāndan
 aḥbābına tuḥfe ḳıldı andan
- farz oldu nevā-yı pencgāne
 bu bāḡda ‘andelīb olana

¹⁸⁵ zarf : ṭarf E

¹⁹³ ^b Vezin aksiyor.

olsun şalevât-ı bî-nihâye
mihmân-ı cenâb-ı Kibriyâ'ya

luţf itdi suķâta-i keremden
nân-pâre getürdi ol ni'amdan

200 yâ Rab be-cemâl-i hâzret-i tu
yâ Rab be-celâl-i 'izzet-i tu

yâ Rab be-şeb-i vişâl-i Aḥmed
yâ Rab be-seyâhat-i Muḥammed

yâ Rab be-şabâh-ı rûz-ı taşdıķ
yâ Rab be-şafâ-yı şıdķ-ı Şıddıķ

itdüm saña dīnümü emānet
şeytân şaķın itmesün hıyānet

cürm olsa da gam mı bî-nihāyet
maḥbūbuñ ider baña şefâ'at

205 zīrâ ki kebīre-kâr-ı ümmet
ger iki ise birisi 'İzzet

var mı keremüñden özge varum
yoķ varsa bu gün yarın kararum

DER-MENĶABET-İ ĆEHĀR-YĀR-I GÜZİN

çün buldı esâs beyt-i imân
lâzımdur aña çehâr erkân

tavşîf-i ekâbir-i şahâbe
ser-nâme degülse bir kitâba

disün mi kitâb ol kitâba
Bihzâd çekerse de kitâbe

²⁰⁵ kebīre-kâr: kebīregân E

²⁰⁹ disün mi: dimesün mi E

- 210 üstād ise daḡi iden ityān
ider ‘acemīlign nümāyān
- erkāndur ol de‘ā’im-i çār
anlarla tūrur binā-yı ikrār
- Bū-Bekr ü ‘Ömer ‘Alī vü ‘Osmān
tertīb ile vezne yoḡdur imkān
- çün gelmeye vezne ol cevāhir
kıymetleri de olur mı zāhir
- olduḡda dü-çeşm ile nıgehbān
ḡanḡısı görür bilür mi insān
- 215 her biri idi dü-çeşm-i Aḡmed
ayırmadı anları Muḡammed
- şekk itmeyüp oldu ḡidmetinde
yek-dīgerinüñ ḡilāfetinde
- her birisi mażhar-ı revātib
zāhirdedür anlara merātib
- Şiddīḡ ola ḡārda mülāzim
ḡayder ola pisterine ‘āzim
- Fārūḡ ide düşmenānı terhīb
‘Osmān ide düstānı tertīb
- 220 fikr ile bu rütbe fark olunmaz
icmā’-ı ḡıredle ḡarḡ olunmaz
- ol ‘aḡl ile Rāfiżī-i ser-sem
olursa n’ola ḡar-i cehennem
- birbirine anlar oldu vāriş
ḡaldı geri bir alay mebāḡiş

²²¹ Rāfiżī: Rāzī E

her biri bir ihtimâle düşdi
çok fırka reh-i d'alâle düşdi

'İzzet şıgınuş cenâb-ı Hakk'a
sünnetle uyup Kitâb-ı Hakk'a

225 dört ter güli tâc idüp o çarı
zeyn eyledi re's-i iftihârî

aşhâb-ı diger ki muhtedâdur
her biri nücüm-ı ihtidâdur

sıbteyn-i Resûl hem huşûşâ
Zehrâ vü Hadîce vü Humeyrâ

ezvâc-ı muṭahharât evlâd
a'mâm-ı Nebî vü âl ü aḥfâd

'ammât ü benât ü hâl ü hâlât
Hak'dan ola mazhar-ı taḥiyyât

230 mevlâ vü ilâh cemî'-i huddâm ?
Mevlâ'dan ola qarîn-i ikrâm

düşmenlerine hezâr la'net
gülşenlerine hezâr rahmet

DER-SİTAYİŞ-İ HAZRET-İ PİR

yâ hazret-i Pîr dest-gîr ol
der-mânde-i vaşfuñam zahîr ol

feyzüñle zebânum oldı güyâ
sensin seni vaşf idende güyâ

tennûre-feşân-ı vaşfuñ oldum
boşdum nefes eyleyince ṭoldum

235 icrâ ide tâ ki cân bende
âyîñini ḥâneḳâh-ı tende

bu zerreñi hemçü mihr-i raşşān
kıl şevk-i kudūmuñ ile rakşān

dil-hānemi hāneķāhuñ eyle
ezķārımı āh u vāhuñ eyle

destūr eyā şeh-i felek-cāh
kıl hāmemi rāz-ı nāza āgāh

neymiş bile kim o rāz-ı düşvār
tā ola niyāzdan haberdār

240 maṭlūb degül bu nāz-nāme
ancaķ sañadur niyāz-nāme

hāşā kalem itse nāza āgāz
elfāzum ider niyāza āgāz

elfāz bilür ki hep senüñdür
ol cevher-i münteķab senüñdür

leb-rīz cevāhirüñle kānum
tā aǵzına daķ ṭolı [dükānum]

bir cāhile keşf ola haķīķat
‘İzzet yetişür saña kerāmet

DER-ZİKR-İ BA‘Z-I EVLİYĀ-YI SÜĦAN

245 bir nefħa ‘ināyet itdi ‘Atṭār
güyā ki dimāǵum oldı gülzār

şundı baña hamsesin Nizāmī
öpdüm elin aldum intizāmı

Ħusrev baña şāygān virdi
ihsānını rāygān virdi

bir reşħa-i feyż şundı Cāmī
ṭoldurma o bādeden bu cāmı

²⁴³ dükānum: zekānum M; zekātum E

luṭf itdi kemîneye Nevâyî
virdi ney-i ḥāmeme nevâyı

250 yetdi baña himmet-i Fuzûlî
diñler mi kalem biraz fuzûli

bezl-i kerem eyleyüp 'Aṭâyî
bây itdi benüm gibi gedâyı

'aşkum benüm itdi ḥüsne gâlib
ol Şeyḥ-i celîletü'l-menâkıb

iḥsânlarıyla Rabb-i 'izzet
virdi baña nuṭka kâbiliyyet

himmeleri baña ḥâzır olsun
inkâr iden anı kâfır olsun

255 yâ Rab kerem ü 'inâyet eyle
eslâf-ı kirâma raḥmet eyle

yâ Rab kerem it be-nuṭk-i Ḥassân
kılsun baña ka'bın eyler iḥsân ?

DER-SİTÂYİŞ-İ ḤÂN MAḤMŪD

ben şâ'ir-i pâdişâh-ı vaḳtem
meddâḥ-ı cihân-penâh-ı vaḳtem

ben pâdişeh-i serîr-i nazmum
Şâhî geçinür faķîr-i nazmum

endîşe ḥudūd-ı mâlikânem
ıklîm-i ḥayâl baş ḥânem

260 eslâfına ṭab'um oldı fâ'ik
Ḥâķânî-i Rûm dinse lâyıķ

Şevket berây-ı ṭab'-ı men kîst
"sulṭân-ı sūḥan menem diger nîst"

- ger varsa o husrevün ‘adīli
mümkün ola ‘İzzet’ün meşīli
- bir şā‘ire kaᅅı şāh-ı ‘ālem
ol şeh kadar itdi bezl-i dirhem
- Bākī‘ye mi itdi Hān Süleymān
anuñ baña itdügince ihsān
- 265 hat çekdi merātib-i ‘alāya
Sāmī‘ye virilmedi bu pāye
- bir medreseye Nedīm nā‘il
olmuş tūalum yine ne hāşıl
- Vehbī‘ye virildi Anᅅariyye
geh Anᅅara gāh ᅅayseriyye
- itdi baña ol şeh-i kerem-şān
birden Ğalaᅅa ᅅazāsın ihsān
- sanmañ beni itdi Hān Maᅅmūd
ancaᅅ şu‘arā-yı Rūm’a maᅅşūd
- 270 itmiş mi Ebū-Nüvās’a Hārūn
bir beytile baᅅş-i māl-i ᅅārūn
- ᅅok bāb-ı ‘atāyı eyledi daᅅ
görmüş mi bu himmeti Ferazdaᅅ
- virmiş midür Enverī‘ye Sencer
yıldız saᅅışınca nuᅅre-i zer
- itseydi şeh-i zamānı himmet
terk-i vaᅅan eylemezdi Şevket
- bulsaydı ᅅaşīde ehli şā‘ib
olmazdı ᅅazelde nazmı ᅅālib
- 275 bir şā‘iri tā bu vaᅅte dek Haᅅ
memdūᅅına itmedi muvaffaᅅ

ol şāhuñ iken ne varsa varum
bī-hūde degül mi iftiḥārum

nesrīn-gül-i kabza-i 'atāsı
virdi baña Gülistān şafāsı

fāhr eylesün hezār-ı ḥāme
irgürdi o şeh bahār-ı ḥāme

Ḥaḳ gül yüzini güşāde kılsun
gül-gönçelerin şafāda kılsun

280 her kimse o şehriyāra düşmen
pinhān gerek āşikāre düşmen

her şeb ide kahr-ı Ḥaḳ şebīḥūn
her rüzmuñ ola dīgeri dūn

biñ sāl o şeh be-vefk-i maḳşūd
Ḥaḳ 'ākıbetin de ide maḥmūd

SEBEB-İ NAZM

bir gice bu bezmgāh-ı hayret
virmişdi sūḥanda şamta nevbet

dillerde egerçi dāğ çokdı
bir yerde iki dudağ yokdı

285 pervāne o meclise sebū-keş
şahbā yerine şunardı āteş

bir dem-gūn dürr idi şurāḥī
virmiş idi kulkule terāḥī

çün bezmūñ idi nedīmi hayret
ḥāmūşlik idi medār-ı şohbet

sāğarçe-i dīdeye bakup ḥ'āb
eylerdi serābsuzlık işrāb

- çağlatmaz idi ḥabāb yaşın
ger bād-ı nesīm ezse başın
- 290 pervānelige idüp temesşül
şem‘üñ gülini alurdu bülbül
- miḳrāz-ı peri olursa sūzān
eylerdi diger maḥalde efgān
- fānūs idi öyle kim o gülşen
geçmezdi nesīm-i pā-be-dāmen
- leb-rīz idi dilde āh-ı ‘uşşāk
[cüş] eyler ise tayansun āfāk
- ḥurşīd celācili virüp tef
pinhān dögerdi sīnesin def
- 295 açmıssa da sīnesinde yāre
itmezdi fiğān kemān ne çāre
- ney zānūya yatdı ḥayretinden
kaldı o benān şehādetinden
- dīvāra serin ḳomışdı ṭanbūr
ḥaddüñ var ise ḳulağın bur
- resmiydi bu meclisüñ diger-gün
nev-‘ādeti fikr iderdi ḳānūn
- olmışdı ḥırāş sīne-i çeng
ḥasret-keşī-i zamān-ı āheng
- 300 varur idi rütbe-i cünūna
bir peşşe bağırsa erğānūna
- bezmüñ ider oldı vaḥşetinden
ḥayret daḥi ḥavf ḥasretinden
- ol mertebe kim zebānda ḥayret
yoḳdı sebebin su’āle ḳudret

²⁹³ cüş: hoş E

